

ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ BOLALARGA TA'LIM TARBIYA BERISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Gulboyeva Maftuna Norboyevna

Surxondaryo viloyati Angor tumani

Angor pedagogika kolleji o'qituvchisi

maftunagulboyeva55@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola maxsus ta'limga muhtoj bolalar uchun yordamchi texnologiyalardan foydalanishning ma'nosi va afzalliklarini ochib beradi. Maqolada maxsus ta'limga muhtoj bolalarga yozma til, o'qish, tinglash, xotirani rivojlantirish va matematikani o'rgatish muammolarini hal qilish uchun ishlab chiqilgan va ishlatilishi mumkin bo'lgan turli turdagi yordamchi texnologiya qurilmalari muhokama qilinadi. Ta'lim muassasasida yoki maktabdan tashqarida (uyda, uyda) umumiy ta'lim fanlarini o'rganishni o'z ichiga olgan uy ta'limida mumkin bo'lgan maksimal yordamchi texnologiyalardan foydalangan holda alohida ta'limga muhtoj bolalar uchun to'g'ri texnologik vositalarni tanlash zarurati ko'rsatilgan. ta'lim markazlari) o'rganish qiyinchiliklarini bartaraf etish uchun.

Kalit so'zlar: yordamchi texnologiyalar, aqliy qobiliyatlar, vositalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Annotation. This paper was written to expose the meaning, benefits, and answer why the use of assistive technology for children with learning disabilities. The paper discussed the various types of assistive technology devices that were designed and used to solve written language, reading, listening, memory and mathematic problems of children with learning disabilities. It pointed out the need for selecting the right technology tools for the children with learning disabilities, to enable achievement of the target goals, and highlighted instructional guides for the classroom teachers, that would make children with learning disabilities benefit maximally from the use of assistive technology tools, whether in the classroom or at home, in order that the technology would make the teaching – learning process enjoyable and productive.

Keywords: assistive technology, learning disabilities, tools, information and communication technology.

Kirish. Zamonaviy dunyoda ta'lim muassasalarida o'qishda nuqsonlari bo'lgan bolalarning ijtimoiy, xulq-atvori, kognitiv va motorli ehtiyojlarini qondiradigan o'qituvchilar va boshqa mutaxassislar oldida turgan asosiy muammolardan biri - bu texnologiyadan foydalanish, ulardan to'g'ri foydalanish, yordamchi texnologiyalarni tanlash; ular qayerda va qachon ishlatilishi va foydalanish samaradorligini qanday baholash mumkinligi haqidagi so'rovga javob izlash.

Assotsiyatsiv texnologiyalar (AT) axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) hosilasidir. Yuqoridagi atamalar asosida yotgan jarayonlar yosh avlodning

turmush sharoiti bilan bog'liq bo'lgani uchun yanada chuqurroq tahlil qilishga arziydi. An'anaviy ta'lim texnologiyalari umumiy ta'lim muassasalariga borish imkoniyatiga ega bo'lgan bolalar uchun zarur ta'lim darajasini ta'minlashga qaratilganligi va sog'lig'i cheklanganligi sababli bunday imkoniyatga ega bo'lmagan bolalar sifatli ta'lim olish uchun ko'plab imkoniyatlardan mahrum bo'lganligi sababli, muammo alohida ta'limga muhtoj bolalarga yordam berish milliy ta'lim oldida turgan ko'plab muammolar orasida eng muhimlaridan biridir.

Lubovskiy V.I. Maxsus ta'lim ehtiyojlarini rivojlanishda nuqsonlari bo'lgan bolaning o'quv jarayonida namoyon bo'lishi mumkin bo'lgan haqiqiy va potentsial qobiliyatlarini (kognitiv, energiya va hissiy-irodaviy, shu jumladan motivatsion) optimal amalga oshirish uchun zarur bo'lgan sharoitlarda ehtiyojlar sifatida belgilaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari o'quv jarayonini boshqarishning muhim qismi bo'lib, bilimlarni o'zlashtirishni sezilarli darajada osonlashtiradi va shuning uchun ta'lim tizimini kengaytirish uchun, ayniqsa, alohida ta'limga muhtoj bolalar uchun katta imkoniyatlar berishi mumkin. AKT ning roli ikkita asosiy taxminga asoslanadi: birinchidan, bu texnologiyalarning tarqalishi hayotning barcha sohalarida tez o'zgarishlarga olib keladi; ikkinchidan, AKT madaniyatni birlashtirish va standartlashtirish vazifasini bajaradi.

Yordamchi texnologiya - bu turli xil yordamchi mahsulotlar va xizmatlarni qamrab oluvchi umumiy atama. Yordamchi yoki yordamchi texnologiyalar (ingliz. yordamchi texnologiyalar dan) qurilmalar, shuningdek, dasturiy ta'minot va boshqa vositalarni o'z ichiga oladi, ulardan foydalanish alohida ta'limga muhtoj kishilarning axborot olish jarayonida imkoniyatlarini kengaytirish, ularni hayotga moslashtirish imkonini beradi. sharoitlar va ijtimoiy integratsiya [3].

Yordamchi qurilmalar va texnologiyalar ko'rinishidagi sifatli yordamdan foydalanish ishtirok etish va ishtirok etish, qadr-qimmat, avtonomiya, tenglik, kamsitmaslik kabi inson huquqlarining asosiy tamoyillaridan kelib chiqadi. Shunday qilib, davlat alohida ta'limga muhtoj bo'lgan shaxslarga keng ko'lamli qo'llab-quvvatlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini berish majburiyatini oladi. Yordamchi texnologiyalar insonning, ularning oila a'zolarining salomatligi va farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va kengroq ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Masalan:

- kichik yoshdagi bolalarning eshitish vositalaridan to'g'ri foydalanishi til ko'nikmalarini egallashni osonlashtiradi, ularsiz eshitish qobiliyati zaif odamning ta'lim olish va ishga joylashish imkoniyatlari juda cheklangan;
- qo'l aravachalari ta'lim olish va ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini oshiradi;
- yordamchi texnologiyalar ixtisoslashgan uzoq muddatli yordamga bo'lgan ehtiyojni kechiktirish yoki yo'q qilish imkonini beradi [2].

Yordamchi texnologiyani (AT) qabul qilish va qo'llash mashhur bo'lib bormoqda va ta'limda nuqsoni bo'lgan bolalarning hayotini yaxshilash salohiyati natijasida oilalar

va mutaxassislar e'tiborini talab qiladi. Ushbu texnologiyalardan foydalanish alohida ehtiyojli bolalar uchun maktabda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur vositalarni taqdim etadi, shuningdek, kundalik hayotda mustaqillik va avtonomiyaga erishishga yordam beradi. Bugun imkoniyati cheklangan bolalar uchun ilgari mavjud bo'lmagan katta imkoniyatlar va yangi texnologiyalar mavjud.

Sinf xonasida yoki ish joyida, yordamchi texnologiyalar, jumladan, qurilmalar, dasturiy ta'minot, yozuvlar va boshqalar o'rganish imkoniyati cheklangan odamlarning qobiliyatini oshirishi, qo'llab-quvvatlashi yoki yaxshilashi mumkin. Bundan tashqari, o'rganishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun qo'llaniladigan texnologiyalar, masalan, imloni tekshirish kabi, o'rganishda nuqsonlari bo'lgan odamlar uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Binobarin, yordamchi texnologiyalarning xilma-xilligi, o'rganishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ehtiyojlarini qondiradigan texnologiyalarni tanlash imkoniyatlarining kengayishi undan foydalanish, moslashish va foydalanishga oid turli savollarni tug'diradi.

Ayni paytda har qanday texnologiyani tanlash, mavjudligi va sotib olish bilan bog'liq barcha masalalar bo'yicha juda ko'p ma'lumotlar mavjud, ammo ma'lumotlarning aksariyati, shunga qaramay, turli darajadagi foydalanish va qulaylik darajasiga ega, tajriba va kerakli bilimlarni talab qiladi. imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda ulardan foydalanish malakasi sog'lomlashtirish xususiyatlari. Zamonaviy ta'lim sharoitida keng ko'lamlil texnologiyalar ta'limdagi cheklovlarni bartaraf etish va barcha bolalarni, shu jumladan alohida ta'limga muhtoj bolalarni ta'lim jarayoniga jalb qilishni qo'llab-quvvatlash uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

O'quvchilar va mutaxassislar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli ishtirokchisi bo'lishlari uchun zarur bo'lgan texnologik vositalar orqali ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash muhimligi haqida xabardor qilinishi kerak. Shuning uchun, bizning maqolamizda biz savolga javob berishga harakat qilamiz, o'rganish imkoniyati cheklangan bolalar uchun yordamchi texnologiyalardan foydalanish zarurati nima; yordamchi texnologiyalarning turli turlarini muhokama qilish; ta'limda nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun to'g'ri texnologiyani tanlash zarurligini ko'rsating.

Ta'lim muammolari, asosan, ko'rish, eshitish yoki vosita qobiliyatlari bilan bog'liq; aqliy zaiflik; hissiy buzilish; va ekologik, ijtimoiy, madaniy yoki iqtisodiy noqulaylik.

Maxsus ta'limga muhtoj bolalar yordamchi vositalardan foydalanish orqali o'z salohiyatini sezilarli darajada yaxshilash va oshirish imkoniyatiga ega. Assotsiyativ texnologiyalar (AT) shunday vositadir. Assotsiyativ texnologiya (AT) - bu alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabaga kundalik vazifani bajarishga yordam beradigan har qanday qurilma. Assotsiyativ texnologiya vositasi (AT) rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolaning faoliyatini saqlab qolish yoki yaxshilash uchun ishlatiladigan har qanday elementdir. Asbob murakkab bo'lishi mumkin (masalan, qo'shimcha aloqa moslamasi).

Asbob ko'zi ojiz va ko'zi ojiz odamlarni ko'chada va uyda yo'naltirish uchun mo'ljallangan navigatsiya tizimi kabi moslashtirilishi mumkin. Xuddi shunday,

cheklangan harakat doirasi bo'lgan talabalar uchun muqobil kiritish va kompyuterni boshqarish qurilmalari yorug'lik qalamlari, qalam shaklidagi sichqonchalar va muqobil klaviaturalar, qolgan mumkin bo'lgan harakatning impulsi bilan ishlaydigan sensorli qurilmalar bo'lishi mumkin.

Kompyuterdan tizimli foydalanish o'quv jarayonini yaxshilash va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi, shuningdek, alohida ta'limga muhtoj o'quvchiga kelajakdagi kasbining asosi sifatida boshlang'ich, kasbiy tayyorgarlikni egallash imkonini beradi. Maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabaning ish joyini jismoniy, hissiy yoki neyropsikiyatrik funktsiyalarning buzilishi bilan bog'liq cheklovlarni qisman yoki to'liq qoplash uchun kompyuterga kerakli kirishni ta'minlash uchun turli xil yordamchi texnologiyalar bilan jihozlash aloqa va psixologik muammolarni minimallashtirishga yordam beradi.

Xulosa: O'qishda nuqsonlari bo'lgan bolalarga yordam beradigan ko'plab foydali vositalar mavjud. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), assotsiyativ texnologiyalar (AT) muhim va foydali rol o'ynaydi. Xususan, bu texnologiyalar o'quvchilarda o'quv va mehnat vazifalarida mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradi; sinf muhokamalarida qatnashish; tengdoshlar va o'qituvchilar bilan to'liq mulohaza qilish; turli xil o'rganish imkoniyatlaridan foydalanish; mustaqil bilim olishning yuqori darajasini ta'minlash; ijtimoiy va ko'ngilochar tadbirlarda ishtirok etish. Biroq, o'quvchi uchun to'g'ri va eng yaxshi texnologiyalarni tanlash ehtiyotkorlik, vaqt va sabr-toqatni talab qiladi.

AKT va AT vazifalarni bajarish tezligini oshiradi va motivatsiyani yaxshilaydi. AT alohida ehtiyojli bolalar uchun o'quv yordami sifatida harakat qilishi mumkin va shu bilan o'qituvchilarning ish yukini kamaytiradi. AT o'rganishda nuqsonlari bo'lgan o'quvchilarni ta'lim va qamrab olishni qo'llab-quvvatlashda kuchli vosita bo'lishi mumkin. Internetning ko'p kuchi virtual o'quv jamoalarini yaratish qobiliyatidadir va o'rganishda nuqsoni bo'lgan bolalar bundan mustasno emas. Bundan tashqari, AT motivatsiyani, teng huquq va imkoniyatlardan xabardorlikni targ'ib qiladi va sinfda va uyda ishlashni yaxshilaydi. O'quvchilar uchun yordamchi texnologiyalarning salohiyati ko'p va'dalarni beradi. O'qishda nuqsoni bo'lgan har bir talaba uchun yordamchi texnologiya o'rganishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishning bir usuli bo'lishi mumkin.

ADABIYOT:

1. Allan, J. (2012). Principles of assistive technology for students with visual impairments Texas school for the blind and visually impaired. Retrieved on 6th August, 2015 from <http://www.tsbvi.edu/math/72-general/1076-principles-of-assistive-technology-for-students-with-visual-impairments?layoutMode=full-access>.

2. Can adapting the homes of older people and providing assistive technology pay its way? Lansley P, McCreadie C, Tinker A. Age Ageing. 2004 Nov;33(6):571-6. Epub 2004 Sep 3.3

3. Карпов А.А. Ассистивные информационные технологии на основе аудиовизуальных речевых ИНТЕРФЕЙСОВ //Труды СПИИРАН. 2013. Вып. 4(27). ISSN 2078-9181 (печ.), ISSN 2078-9599 (онлайн).

4. Лубовский В.И. Особые образовательные потребности [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru. 2013. №5. URL: <http://psyedu.ru/journal/2013/5/Lubovskiy.phtml>) Lubovsky V.I. Special educational needs. Jelektronnyj resurs «Psihologicheskaja nauka i obrazovanie psyedu.ru», E-journal «Psychological Science and Education psyedu.ru», 2013. no. 5. Available at: <http://psyedu.ru/journal/2013/5/Lubovskiy.phtml>

5. Набокова Л.А. Зарубежные «ассистивные технологии», облегчающие социальную адаптацию лиц с нарушениями развития // Дефектология. 2009. № 2. С. 84–92.

6. Набокова Л.А. Современные ассистивные устройства для лиц с когнитивными нарушениями // Дефектология. 2009. № 3. С. 84–91

7. Набокова Л.А. Современные ассистивные устройства для лиц с нарушениями двигательного аппарата // Дефектология. 2009. № 4. С. 73–80

8. Соколов В.В. Краткий обзор современных компьютерных тифлоинформационных средств, которые могут быть использованы в процессе обучения детей с глубоким нарушением зрения // Вестник тифлологии. 2010. № 2. С. 84–87